

Ook in de stad is het leuk vogels kijken Vogels in de Cronjéstraat Haarlem in de periode 1988-'97

Evert van Huijssteeden

Inleiding

Het is eind december en buiten vriest het stevig. Binnen is het aangenaam warm en ik pak het laatste nummer van Hekslootnieuws. Ik lees tot mijn verrassing dat er in november in de Heksloot een Zeearend is gezien. Mijn blik dwaalt af naar buiten. Een groep Smienten spoedt zich naar het zuiden. Kort daarna zie ik hoog in de lucht een grote roofvogel zeilen. Als de vogel dichterbij komt, beseft ik dat ik kijk naar... een Zeearend! Vanuit je eigen huis een vliegende deur zien, dat kan dus echt!

De eerste en voorzover ik weet laatste die wat uitgebreider verslag heeft gedaan van vogelwaarnemingen rondom het huis was onze oudvoorzitter Jos Kluiters in 1982, al weer 17 jaar geleden dus. Ik zal in zijn voetsporen treden.

In augustus 1987 ben ik naar de Generaal Cronjéstraat in Haarlem-Noord verhuisd. De verhuizing valt zo ongeveer samen met mijn 25e verjaardag en met mijn afstuderen als planoloog. Als rasechte vogelaar kijk ik, waar ik ook ben, als vanzelf regelmatig naar buiten. Toch heb ik mij blijkbaar de eerste maanden geheel geconcentreerd op de ruimte tussen de vier muren, want de eerste aantekening in mijn dagboek over vogels rond het huis dateert pas van 1 januari 1988. Die aantekening betreft nota bene een zestal overvliegende Geelvleugelara's! In dit artikel beschrijf ik mijn vogelwaarnemingen uit 1988-'97, een periode van precies tien jaar. In de laatste anderhalf jaar dat ik in de Cronjé heb gewoond, 1998-'99, heb ik weinig waarnemingen meer gedaan, mede omdat ik vrij veel bij mijn vriendin Marianne Willems in IJmuiden heb gewoond. In mei 1999 heb ik de Cronjé verlaten om te gaan samenwonen in de Velsbroek.

De Generaal Cronjéstraat is een langgerekte winkelstraat in Haarlem-Noord. Blijkens de avifauna (Geelhoed et al, 1998) ligt het in de deelbiotoop 'verdichte buurten'. Het karakter van dit biotoop wordt bepaald door gesloten bouwblokken met smalle straten. In de Transvaalbuurt, waarin de Cronjéstraat ligt, zijn slechts kleine achtertuintjes aanwezig.

Ik woon in een bovenwoning van twee verdiepingen boven een modezaak. Vanaf de tweede verdieping heb ik in oostelijke richting een onbemerd uitzicht op de vrijwel onbegroeide Transvaalbuurt, met aan de einder de PTT-toren. Ik kan mij gelukkig prijzen dat ik aan de westkant de reusachtige Beuken en Iepen van de Algemene Begraafplaats, waarin veel vogels huizen, aan de Schoterweg kan zien staan. Mijn eigen 'buiten' heeft zich beperkt tot een balkon. Vlak bij mijn balkon staat de enige forse boom van het huizenblok, een Esdoorn. Die boom is voor mij 'de boom'.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. Eerst bespreek ik de vogelsoorten rond het huis, te beginnen met de gewone stadsvogels. Daarna laat ik zien welke meer bijzondere soorten midden in de stad vanuit huis zijn waar te nemen. Tenslotte beschrijf ik de vogeltrek en andere vliegbewegingen boven de Cronjé.

De gewone soorten

Uiteraard zie je als je naar buiten kijkt als vanzelf gewone stadsvogels, maar het consequent noteren van waarnemingen van stadsvogels schiet er eerlijk gezegd normaal gesproken bij in. Dank zij een broedvogelinventarisatie en de actie 'Vogels rondom het huis' van de gemeente Haarlem weet ik toch het een en ander over het voorkomen van de gewone stadsvogels.

De broedvogelinventarisatie vormde een onderdeel van tellingen voor 'het' boek. In 1991 werd daartoe het stedelijk gebied onder handen genomen (zie Van der Hoorn, 1994a). Tussen eind maart en half juli is een deel van de Transvaalbuurt vijf keer geteld.

De actie 'Vogels rondom het huis' hield in dat in de periode februari-juni 1997 dagelijks alle vogels op een zogenaamde vogelplanner konden worden genoteerd. Het ging uitsluitend om het noteren van de aanwezigheid, niet van aantallen. Op de vogelplanner stonden 16 vogelsoorten voorgedrukt, maar lege regels boden de mogelijkheid om soorten toe te voegen (Vonk, 1997). Van het totaal aantal dagen uit de telperiode februari-juni (147) heb ik op 119 dagen waarnemingen gedaan (80%).

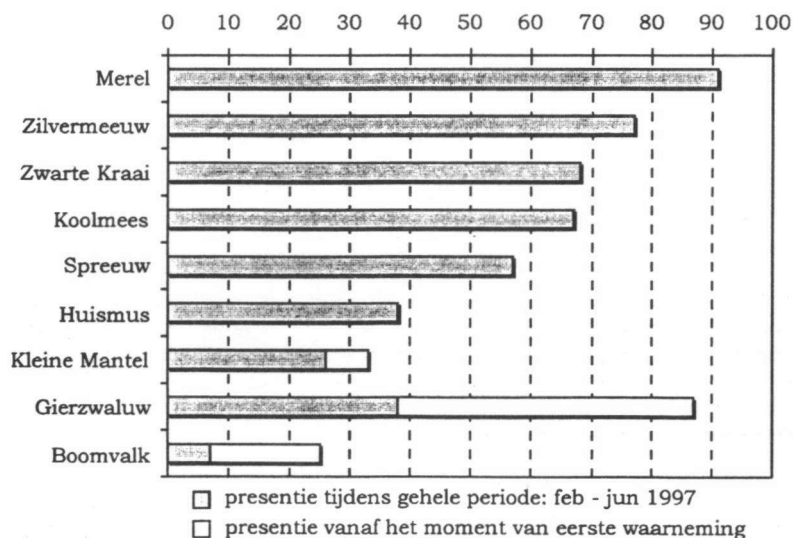
Uit de broedvogelinventarisatie in 1991 blijkt dat mijn woonbuurt arm is aan broedvogels. De Huismus is veruit de meest algemene broedvogel in de buurt. Verder broeden er Merels en Spreeuwen en een enkele Koolmees, Pimpelmees, Turkse Tortel en Ekster. Mijn eigen broedvogels beperken zich tot een Koolmees (in een nestkast tegen de muur) en een Merel (in de Klimop naast mijn balkon).

De trots van de straat is echter de Gierzwaluw. In een derde deel van deze straat hebben in 1991 9-14 paren onder de daken gebroed. Jarenlang heeft een paartje onder het dak naast mijn huis genesteld. Er is

zelfs een keer een Gierzwaluw pardoes het openstaande raam binnen gevlogen. De Gierzwaluwen verschijnen meestal in de laatste dagen van april boven de wijk. Mijn vroegste gierzwaluwwaarneming is van 23 april 1996. Vooral eind juni, begin juli is het een drukte van belang. 's Avonds kunnen dan flinke groepen van 50-75 Gierzwaluwen boven de straat verschijnen (met een maximum van 105). Eind juli vliegen de jongen uit en dan is het snel gedaan met gierzwaluwwaarnemingen. Mijn laatste fenologiewaarneming dateert van 16 augustus 1995.

Doordat ik heb meegedaan aan de actie 'Vogels rondom het huis' kan ik iets zeggen over de presentie. Presentie is het aantal dagen dat ik een vogelsoort heb gezien gedeeld door het aantal dagen dat ik waarnemingen heb gedaan (zie figuur 1). Uit de figuur blijkt dat ik de Merel het meest heb gezien. De top vijf bestaat verder uit Zilvermeeuw, Zwarte Kraai, Koolmees en Spreeuw. De meest algemene broedvogel in de wijk, de Huismus, komt niet verder dan een tiende plaats. Er heeft geen Huismus vlak bij mijn huis gebroed en blijkbaar is de soort zo plaats-trouw dat deze niet de moeite neemt regelmatig langs mijn huis te vliegen. De Gierzwaluw blijkt vanaf het moment van aankomst eind april de op een na meest geziene soort. Opvallend is nog het voorkomen van de Kokmeeuw. Tot half april is de presentie ongeveer 75%. Na die tijd heb ik de soort niet meer gezien! Het lijkt er op dat de Kokmeeuw de stad helemaal verlaat als de broedtijd aanbreekt.

Figuur 1 Presentie van enkele soorten, voorjaar 1997.

Dat ik Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw wel het hele voorjaar door heb gezien, komt doordat deze meeuwensoorten op daken in de nabij gelegen Waarderpolder broeden.

Veel vogelwaarnemingen vanuit huis heb ik te danken aan het zicht dat ik vanuit mijn slaapkamer heb op de Algemene Begraafplaats aan de Schoterweg. Welke soorten daar tot broeden komen blijkt uit de inventarisatie die in 1991 mede door mij is uitgevoerd (zie ook Van der Hoorn, 1994b). Tot de broedvogels behoren onder meer Torenvalk, Holenduif (3-4 paar), Grote Bonte Specht, Boomklever (2 paar), Boomkruiper (4 paar) en algemenere soorten zoals Roodborst, Winterkoning en Groenling. Al deze soorten kan ik 's morgens bij het ontwaken horen of zien. Daarnaast heb ik af en toe een Groene Specht horen lachen op de begraafplaats. In 1984 is er op de begraafplaats zelfs een waarschijnlijk broedgeval vastgesteld van de Bonte Vliegenvanger (Van den Heuvel en Van Everdingen, 1985). De Torenvalk heb ik diverse jaren met jongen zien verschijnen. Soms hadden de Torenvalken ruzie met de aanwezige Boomvalken, hetgeen fraaie schouwspelen opleverde.

De waarnemingen vanuit huis beperken zich niet tot onze inheemse vogelsoorten, ook exoten zijn geregeld te bewonderen. De Geelvleugelaar heb ik in de inleiding al genoemd. Daarnaast heb ik regelmatig overvliegende Nijlganzen gezien (max. 9) en twee maal (op 11 augustus en 3 oktober 1995) respectievelijk twee en drie Halsbandparkieten.

De huiskrenten

Enkele soorten hebben een speciale betekenis voor mij gekregen: de Boomvalk, de Bosuil, de Ransuil en de Grote Gele Kwikstaart. Voor een stadsbewoner is het erg leuk om in de zomer te kunnen genieten van cirkelende Boomvalken, in het vroege voorjaar van een roepende Bosuil en in het winterhalfjaar van de droge tik van de Grote Gele Kwik. Daarnaast heeft de Esdoorn achter mijn huis mij leuke 'krenten' opgeleverd.

Boomvalk

Heerlijk is dat, de eerste boven het huis ronddraaiende Boomvalken. Jaarlijks zie ik vanaf begin mei een of twee Boomvalken verschijnen (zie tabel 1). De vroegste waarneming dateert van 20 april (1996). In de broedtijd leven Boomvalken heimelijk. Dat blijkt wel, want vooral eind mei en juni heb ik ze nauwelijks gezien.

In 1991 blijkt voor het eerst dat de Boomvalken met succes op de begraafplaats hebben gebroed. In juni en juli hoor ik de vogels geregeld luid roepen en eind augustus verschijnt er een paar met een uitgevlogen jong boven het huis. Eén keer zie ik de ouders zelfs een Buizerd aanvallen. Van 1994 tot en met 1997 hebben de Boomvalken jaarlijks met

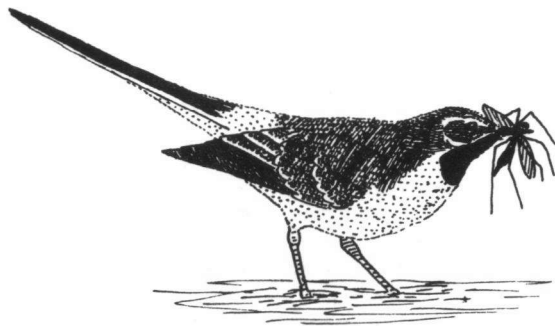
succes gebroed. In augustus 1994 is vanaf mijn balkon het nest te zien. Het zit in een oud kraaiennest. Naast het nest zit op 8 augustus een takkeling. In augustus verblijft het paartje met hun jongen rond de begraafplaats en zijn ze tamelijk luidruchtig. Vanaf begin september zie ik waarschijnlijk dit paartje met jongen steeds verderaf voedsel zoeken, zoals boven de Waarderpolder en de Heksloot. Mijn laatste waarneming dateert van 5 oktober 1996.

Bos- en Ransuil

In drie jaren (1989, '92 en '93) heb ik tussen eind januari en eind juli af en toe een roepende Bosuil gehoord vanaf de begraafplaats. Of het om een gepaarde vogel ging weet ik niet. Helaas heb ik sinds 1993 geen roepende Bosuil meer gehoord. Af en toe heb ik 's avonds en 's nachts een Ransuil horen overvliegen. De waarnemingen (uit vier jaren) zijn als volgt over de maanden verdeeld: februari (1), maart (4) en april (3).

Grote Gele Kwikstaart

'Tik...Tik', een gele flits langs mijn huis: een kenmerkende waarneming van een Grote Gele Kwikstaart. Mijn eerste waarneming van een Grote Gele Kwik dateert van 18 september 1990. Vervolgens duurt het enige jaren voordat ik weer een Grote Gele mag begroeten, namelijk op 10 januari 1994. In de winterseizoenen 1994-'95 tot en met 1997-'98, dus vier winters achter elkaar, overwintert er steeds een exemplaar rond de Cronjé. De Grote Gele arriveert meestal in de loop van oktober (zie tabel 1). De vogel foerageert dan veelal op daken van schuurtjes met grind en mos. Ik heb het idee dat de laatste waarneming tijdens een jaar samenhangt met het invallen van vorst. Waarschijnlijk is er tijdens vorst te weinig voedsel te vinden in de omgeving. Ik heb maar één keer in het voorjaar een vogel gezien (22 maart 1997).

Grote Gele Kwikstaart (op de tekening een ♂ in zomerkleed) is één van de krenten van tien jaar Cronjé. Guido van Leeuwen.

Tabel 1 Aankomst en vertrek van enkele 'huiskrenten'.

	1994	1995	1996	1997
Boomvalk	06-05	06-05	20-04	27-04
	?	29-09	05-10	16-09
	nest+1j.	2 jong	1 jong	jong
Grote Gele Kwikstaart	25-10	14-10	27-10	16-11
	07-01	17-12	25-12	27-12
Gierzwaluw	29-04	25-04	23-04	28-04
	?	16-08	04-08	?

'De Boom'

Als ik het over 'de boom' heb dan bedoel ik, zoals eerder vermeld, de Esdoorn achter mijn huis. Het is een van de weinige grote bomen in het huizenblok en het lijkt een stepping stone te zijn vanaf de begraafplaats de woonwijk in.

Een geregelde gast in mijn boom is de Tjiftjaf. Net voor het broedseizoen, zo vanaf half maart zie ik af en toe een Tjif. De vroegste waarneming is van 12 maart 1993. Nog leuker zijn de winterwaarnemingen. Op 19 december 1992 heb ik zelfs twee vogels gezien en op Eerste Kerstdag 1992 kleumt een Tjif bij 2 graden Celsius. Het is inmiddels een bekend verschijnsel dat Tjiftjaffen en Zwartkoppen in Nederland overwinteren. En dus heb ik in sommige winters ook Zwartkoppen in mijn boom mogen begroeten, waaronder op 19 december 1992, toen het mannetje gelijk met de twee net genoemde Tjiffen te zien was.

'De boom' levert nog sappiger krenten op. Op 29 oktober 1988 foeraeert er een eerstejaars mannetje Zwarte Roodstaart en op 15 januari 1996 strijkt een groep van maar liefst 27 Putters tijdelijk neer in de boom. Vooral het najaar is een seizoen om goed op te letten. Dan is de najaarstrek in volle gang en dan dwaalt af en toe een vogel af. Op 28 augustus 1995 zit tegen de avond een Bonte Vliegenvanger in de boom, uit oktober komt een waarneming van een Zwarte Mees (5 oktober 1996, een invasiejaar) en uit november een fraai Vuurgoudhaantje (22 november 1995).

Zwarte Mees is een van de "Boom-krenten", een leuke soort om als huissoort te zien. Guido van Leeuwen.

Vogeltrek en ander vliegbewegingen boven de stad

Als je in lente of herfst naar buiten kijkt kun je vogeltrek waarnemen, zo simpel is het eigenlijk. Op die manier heb ik tussen computerwerk door of opkijkend van mijn bordje bruine bonen leuke waarnemingen gedaan. Maar vogeltrek kun je ook meer systematisch bekijken.

In de periode 1988-'92 zijn er door vogelwerkgroepleden zogenaamde regionale simultaantellingen uitgevoerd (zie Geelhoed, 1989 en 1990). Dat hield in dat op vijf telpunten loodrecht op de kust in het najaar naar vogeltrek werd gekeken. Het telpunt in de stad bevond zich op ... juist, het dak van de Cronjé. In totaal is daar zeven keer een ochtendtelling uitgevoerd van 2,5 uur. Deze gegevens zijn ook terug te vinden in het standaardwerk van de vogelwerkgroep (Geelhoed et al, 1998). Uit de resultaten blijkt dat de aantallen trekkers boven de stad gering zijn in vergelijking met meer zeewaarts gelegen telposten, maar dat voor enkele soorten de trek over de Cronjé toch aanzienlijk is. Dit geldt vooral voor Veldleeuwerik en Koperwiek. De laatste soort is ook een trouwe nachttrekker in met name oktober. Dat bleek al tijdens een kort onderzoekje in 1985 (Cottaar, 1987). In dat jaar werd gedurende de maand oktober nachttrek waargenomen, waarbij huize Cronjé als een van de waarnemingspunten fungeerde. Tijdens rustige avonden blijken veel Koperwieken over te trekken, getuige de roepjes die dan zijn te horen.

Tabel 2 Dagmaxima van een aantal soorten, Cronjé 1988-'97.

Soort	Datum	Aantal	Soort	Datum	Aantal
Grauwe Gans	15-04-96	340	Zanglijster	28-09-91	19
Smient	28-12-96	70	Koperwiek	28-10-89	1330
Kievit	21-11-93	99	Roek	22-10-88	2
Watersnip	22-10-88	20	Bonte Kraai	28-10-89	3
Holenduif	28-10-89	7	Spreeuw	28-10-89	1113
Houtduif	11-10-92	190	Vink	11-10-92	156
Veldleeuwerik	28-10-89	484	Keep	11-10-92	65
Graspieper	28-09-91	217	Sijs	11-10-92	27
Gele Kwikstaart	30-09-90	2	Rietgors	28-10-89	17
Kramsvogel	15-10-89	70			

Enkele soortgroepen verdienen wat mij betreft aparte aandacht: ganzen/eenden en roofvogels/andere grote zeilers.

Geregeld heb ik 's winters in de avond en nacht overvliegende ganzen gehoord, meestal Kolganzen of Grauwe Ganzen, twee maal een groep Brandganzen. Overdag heb ik een keer twee Kleine Rietganzen zien

overtrekken (op 18-11-97). Daarnaast heb ik 's winters enkele malen Kleine Zwanen en Grote Zaagbekken gezien.

Regelmatig naar buiten turen heeft aardig wat stootvogelsoorten opgeleverd: Buizerd, Sperwer, Havik (1x), Wespendif (2x), Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Torenavalk, Boomvalk en Smelleken (2x) en de in de inleiding genoemde Zearend (op 28 december 1996). De waarnemingen van Sperwers in juli 1994 kunnen aanwijzingen zijn geweest voor broeden. Zo vliegt op 7 juli 's avonds een Sperwer met prooi in de richting van de begraafplaats. In mijn dagboek schrijf ik: "kan wellicht broeden op de begraafplaats, maar ook op Lindenheuvel, hemelsbreed op 2 km pal westelijk". Op 28 september 1991 zie ik vanaf mijn dak tijdens een regionale simultaantelling een Boomvalk op een Graspieper jagen. Op Eerste Paasdag 1988 (3 april) belt Pim de Nobel mij op: boven de Randweg had hij zojuist twee Ooievaars in noordelijke richting zien cirkelen, misschien dat ik ze vanaf de Cronjé ook wel zou kunnen zien. Veel hoop had ik niet, maar ik klom toch maar het dak op en ja hoor, ik zag inderdaad twee Ooievaars cirkelen boven de begraafplaats! Dank je, Pim.

Ik wil besluiten met enkele 'trekkrenten': Oeverpieper (15 oktober 1989), Boompieper (28 september 1991, 2 exx.), Grote Lijster (23 oktober 1995), Eurokanarie (15 oktober 1989, op Parnassia trok die dag ook een exemplaar over) en Zwarte Mees (15 oktober 1989, 5 exx.).

Niet alle vliegbewegingen bestaan uit vogeltrek. Een bekend fenomeen, ook boven de stad, is slaaptrek. Over het huis heb ik slaapvluchten gezien van meeuwen, Houtduif, Turkse Tortel, Kauw, Zwarte Kraai en Spreeuw. Op 11 juni 1989 zitten Marianne, Johan, Guido en ik lekker in de zon op het balkon; er vliegen tegen de avond zo'n 4000 Spreeuwen oostwaarts. Wij er achteraan: ze blijken te slapen in populieren op Schoterog, de vuilstortplaats in de Waarderpolder. Intrigerend is de waarneming van één grote groep van 1200 Houtduiven die in de ochtendschemer van 28 december 1995 naar het zuidwesten vliegt; was dit nu slaaptrek of een vorstvlucht (buiten is het -7 graden Celsius).

Tenslotte wil ik niet onvermeld laten dat de vliegbewegingen boven de Cronjé zich niet beperken tot vogels. Behalve vliegtuigen zijn dat insecten, ballonnen en vleermuizen (Laatvlieger en Dwergvleermuis).

Afsluiting

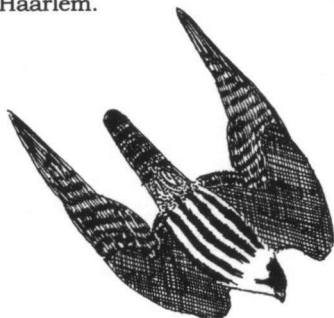
Mijn tienjarig jubileum op de Cronjé heb ik kunnen afsluiten met een totaal van 101 waargenomen vogelsoorten (inclusief enkele exoten), niet onaardig voor een woning in een drukke winkelstraat. Kortom, ook in de stad is het leuk vogels kijken. Wat ik me daarbij wel afvraag is of er in de stad niet veel meer vogels/vogelsoorten zitten dan menigeen denkt (waaronder ikzelf).

Dankwoord

Een woord van dank is op zijn plaats aan mijn (vogel)vrienden, die vanaf de Cronjéstraat aanvullende waarnemingen hebben gedaan. Zo heb ik het boomvalkennest in 1994 niet zelf ontdekt, maar hebben Pim, Steve en/of Guido dit gedaan. Een speciaal woord van dank gaat naar Johan en Marianne, die jaren de bovenverdieping bewoonden en toen deel uitmaakten van het 'waarnemingsteam'.

Literatuur

- Cottaar, F., 1987. Nachttrek over Zuid-Kennemerland in oktober 1985. Fitis 23(2): 51-58.
- Geelhoed, S., 1989. Regionale simultaantellingen in 1988: aanzet tot thematisch onderzoek aan landtrek? Fitis 25(3): 140-145.
- Geelhoed, S., 1990. Regionale simultaantellingen in 1989: een tipje van de sluier opgelicht. Fitis 26(3): 115-124.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Heuvel, L. van den & Everdingen, H. van., 1985. Broedvogels van de Algemene Begraafplaats Haarlem. Fitis 21(4): 165-166.
- Hoorn, B van der., 1994a. Broedvogels in het stedelijk gebied van Zuid-Kennemerland. Fitis 30(2): 56-64.
- Hoorn, B. van der., 1994b. Broedvogels van stadsparken. Fitis 30(3): 132-135.
- Kluiters, J., 1982. Een tuin in de Haarlemmermeer. De Fitis 18(2/3): 73-81.
- Vonk, D., 1997. Actie 'Vogels rondom het huis'. Brief met toelichting op stadsvogelproject van de gemeente Haarlem.

De Boomvalk broedt geregeld op de Algemene Begraafplaats, van 1994 t/m 1997 zelfs jaarlijks. Guido van Leeuwen.